

„Vražda Martina Šmída“

Příběh studentského prohlášení z 18. listopadu 1989

PAVEL ŽÁČEK

Při nahlédnutí do osobního archivu – jakési přípravě na nadcházející výročí pádu komunistického režimu – jsem objevil originál jednoho z prvních prohlášení vysokoškolských studentů, které jsme zformulovali v noci z 18. na 19. listopadu 1989 s Michalem Sedláčkem, Honzou Fulínem a Martinem Mejstříkem. Prohlášení zachycovalo nejenom aktuální stav našich myslí, ale také rozpoložení všech kolegů studentů čtyřadvacet hodin po brutálně rozehrané demonstraci na Národní třídě.

Při snaze vybavit si podrobnosti osudných hodin jsem však zjistil, že si je příliš nepamatuji. Určitými nepřesnostmi trpěla i verze, kterou jsem prezentoval před více než deseti lety.¹ Rozhodl jsem se ji proto v některých momentech doplnit a zpřesnit.

V pozdních večerních hodinách 17. listopadu 1989 jsem ve stavu určitého transu a možná i šoku z předchozích událostí na Národní třídě dorazil ke svým rodičům.² V ranních hodinách druhého dne jsem začal obvolávat kolegy a přátele, s některými jsme si ihned dohodli schůzku. Kromě telefonátu Monice Pajerové, zástupkyně Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (FF UK) ve Studentském tiskovém a informačním středisku (STIS), která prohlásila, že se

stačí sejít v neděli odpoledne u ní doma, jsem se snažil dovolat také Martinu Mejstříkovi, šéfredaktorovi *Kavárny*, členovi Městské vysokoškolské rady SSM a šéfovi STISu, jehož jsem byl spolu s Jolanou Šopovou z FF UK místopředsedou. Ale nejsem si jistý, zda jsem se mu dovolal. Byl jsem přesvědčen, že situace vyžaduje okamžitou reakci. S úzkým kruhem spolužáků ze třetího ročníku Fakulty žurnalistiky UK, Vaškem Bartuškou, Milanem Podobským (Fefík), který byl v obličeji viditelně zasažen obuškem,³ Richardem Kalupem a Jakubem Puchalským, jsme se již dopoledne – odhaduji nejpozději v jedenáct hodin – sešli v bistru v Ostrovní ulici za Národním divadlem. Posléze jsme při obědě v restauraci U Zpěváků přemítali, co dělat. Nejdříve

jsme byli radikální a pomýšleli na neomezenou, či alespoň týdenní stávkou, postupně naše radikálnost při zhodnocení všech sil a možností opadala a nakonec jsme se svolením hospodské Věry Náhlovské na místě vylepili několik kulatých nálepek „17. listopad 1939 – 17. listopad 1989, Jan Opletal, Martin Šmíd, Nezapomeneme“. K žádnému zásadnímu závěru jsme zatím nedošli.⁴

Ve dvě hodiny měl být Mejstřík ve Slavii, ale nebyl, neboť se nacházel v Realistickém divadle Zdeňka Nejedlého na Smíchově, kde se divadelníci rozhodovali o přistoupení k požadavkům vysloveným studenty Divadelní fakulty Akademie muzických umění (DAMU) na vytvoření vládní komise k prošetření brutálního policejního zákroku a k týdenní

1 OTÁHAL, Milan – VANĚK, Miroslav: *Sto studentských revolucí*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1999, s. 853–855.

2 Srov. tamtéž, s. 854–855.

3 Tamtéž, s. 475, 674–675.

4 Srov. BENIAK, Luboš – KŘEŠTAN, Rudolf: Začátek. In: *Mladý svět*, 1989, č. 51, s. 6.

Představitelé stávkového výboru Fakulty žurnalistiky UK (zleva Pavel Žáček, Michal Sedláček) vyhláší 20. 11. 1989 okupační stávkou
Foto: Jiří Venclík

protestní stávce.⁵ Zamířil jsem naslepo na Václavské náměstí. Okolo čtvrté hodiny odpolední jsem se s Mejtříkem náhodně setkal kousek od sochy sv. Václava, jak před kameramany zahraničních televizí – tuším ABC – oznamuje vyhlášení stávky na DAMU a připojení se divadelníků.⁶ Okamžitě jsem reagoval a oznámil, že fakulta žurnalistiky se ke stávce také připojuje.⁷ Pochopitelně jsem si nebyl situací u nás jistý, v případě

žurnalistiky šlo o zvláštní vysokou školu plnou zahraničních, na komunistické strany orientovaných studentů (Palestina, Kypr, Irák apod.). Odhadoval jsem, že jedna třetina studentů do toho půjde okamžitě a u ostatních se uvidí. V rychlosti jsme se s Mejtříkem dohodli, že je nutné připravit programové prohlášení za vysokoškolské studenty.

Na Václavském náměstí jsem potkal také kolegu z vyššího ročníku

a člena redakčního okruhu časopisu *Proto* Michala Sedláčka a studenta Fakulty tělesné výchovy a sportu UK Honzu Fulína, kterého jsem do té doby neznal. Honza někde sehnal auto, jeli jsme nejprve k jeho sestře na Vinohrady a pak domů k Michalovi.

Spolu s jeho otcem jsme poslouchali Svobodnou Evropu, kde se hovořilo o mrtvém studentovi Martinu Šmídovi. Při vědomí této informace

5 Požadavek studentské stávky poprvé formuloval Pavel Lagner z DAMU již po demonstraci 17. 11. 1989. OTÁHAL, Milan – VANĚK, Miroslav: *Sto studentských revolucí*, s. 262, 501, 573. Srov. též HVÍŽDALA, Karel: *Výslech revolucionářů z roku '89*. Primus, Praha 2000, s. 36. Text prvního prohlášení byl zformulován Michalem Dočkalem, P. Lagnerem a dalšími 18. 11. 1989 na DAMU, kde se sešli k jednání potenciální členové nové studentské samosprávy po zrušení základní organizace SSM před odchodem do Realistického divadla. OTÁHAL, Milan – VANĚK, Miroslav: *Sto studentských revolucí*, s. 219, 271, 502, 573; OTÁHAL, Milan – SLÁDEK, Zdeněk (eds.): *Deset pražských dnů. 17. – 27. listopad 1989. Dokumentace*. Academia, Praha 1990, s. 564. Text prohlášení DAMU in: tamtéž, s. 33, 38–39; dále srov. OTÁHAL, Milan: *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989*. Dokořán, Praha 2003, s. 136–137.

6 OTÁHAL, Milan – VANĚK, Miroslav: *Sto studentských revolucí*, s. 574, 675.

7 Srov. BENIAK, Luboš – KŘEŠŤAN, Rudolf: *Začátek*. In: *Mladý svět*, 1989, č. 51, s. 6.

jsme formulovali první draft prohlášení Ústředního stávkového výboru pražských vysokých škol.

Zhruba ve stejnou dobu vznikala neméně emocionální prohlášení, první v divadle Disk⁸ z podnětu Pavla Dobrovského⁹, druhé s názvem „Nečekat, jednat“¹⁰ na půdě DAMU z podnětu Michala Dočekala. To přečetl Dan Větrovský ve večerních hodinách 19. listopadu 1989 při zakládání Občanského fóra v Činoherním klubu.¹¹

Když jsme byli s návrhem hotovi, zavolal jsem od Sedláčků Mejstříkovi. To bylo asi v jednu hodinu po půlnoci 19. listopadu 1989. Protože jsme si nebyli jisti, zda u něj jako u studentského lídra zrovna nebudou příslušníci Státní bezpečnosti, každý z nás si k sobě vzal jeden strojepis. Byli jsme domluveni, že v případě ohrožení prohlášení sníme. Když jsme dojeli na Smíchov, Honza zůstal v autě za rohem, já u vchodu do domu v Petřínské a Michal šel nahoru. Kdyby do patnácti minut nepřišel, měli jsme s Honzou ujet. Nikdo u něj nebyl, a tak jsme v jeho podkrovním ateliéru, kde tehdy bydlel, naťukali na psacím stroji další mírně doplněnou verzi: V reakci na hanebný masakr bezpečnostních složek a speciálních jednotek ministerstva vnitra jsme vyjádřili názor, že současná československá vláda není schopna respektovat základní lidská práva [...] státní a stranické orgány nejsou ochotny vést dialog jiným způsobem než z pozic mocenské síly. Rozhlasem potvrzenou vraždu Martina Šmída jsme nevnímali jako náhodný omyl. Naopak jsme ji považovali za zcela logické vyvrcholení

vystupňovaných represálií a pokusů zastrážit občany před snahami svobodně vyjádřit své názory. Jako zástupci pražských vysokých škol jsme již neviděli jiné cesty než vyjádřit svůj nesouhlas a zděšení nad současnou vnitropolitickou situací v naší zemi formou stávků, která neskončí, nebudou-li zajištěny právní záruky pro splnění šesti požadavků. Především jsme požadovali vyšetření brutální a tragické vraždy našeho kolegy, studenta matematicko-fyzikální fakulty, Martina Šmída, případně i dalších obětí, zveřejnění informací o zásahu, zdravotním stavu hospitalizovaných a povolání k odpovědnosti všech osob zodpovědných za zásah proti studentské demonstraci. Teprve na čtvrtém místě jsme formulovali potřebu vytvořit vládní komisi, která se za účasti zástupců vysokoškolského stávkového výboru měla zasadit o splnění výše uvedených požadavků. V neposlední řadě jsme pak chtěli zahájit účinný dialog se všemi složkami společnosti, bez výjimek. Kromě zveřejnění tohoto prohlášení jsme pochopitelně požadovali též průběžné pravdivé informování veřejnosti o probíhající studentské stávce.¹²

Navíc jsme se s Mejstříkem domluvili, že mu prohlášení odpoledne přinesu na mimořádné zasedání městské vysokoškolské rady, kam ho pozvali, abychom zkorigovali poslední verzi a rozhodli, jestli tam necháme „vraždu Martina Šmída“, nebo ne.

S Honzou Fulínem jsme pak k ránu jeli domů a na Plzeňské mě zřejmě posléze zase vyzvedl.

Nevím již, z jakého popudu jsme se někdy před třetí hodinou ocitli před

stadionem Sparty na Letné, která měla v rámci 11. kola nejvyšší fotbalové soutěže hrát s Interem Bratislava. Zřejmě mě o této akci informovali rodiče, kterým to někdo zavolal. Pokud si dobře vzpomínám, přijeli jsme tam několika auty, ve skupině byli myslím Jakub Špalek, Michal Dočekal, Honza Potměšil, později i Dan Větrovský a další. K bráně do stadionu právě přijížděli fotbalisté Sparty, pronikli jsme až do autobusu a tam na ně apelovali, aby na protest dnešní zápas nehráli. Po jejich kapitánovi Ivanu Haškovi jsme pak alespoň chtěli, aby v případě zápasu nastoupil s černou páskou. Přestože někteří z nás pronikli i dovnitř stadionu, utkání se pochopitelně konalo – Sparta vyhrála 6:2.¹³

V Senovážné ulici před budovou městského výboru SSM nám došel benzin a pamatuji se, že nějaký svazák nám tam s Honzou na jeho doplnění půjčil pět set korun. Vyběhl jsem do patra a vytáhl Mejstříka z nějaké zasedačky.¹⁴ S ohledem na zpochybnění informace o smrti Martina Šmída jsme v prohlášení škrtnuli některé formulace, zejména o „brutální a tragické vraždě... Martina Šmída“ i „dalších obětích“ na životech a ručně jsem do něj dopsal odstavec: *Naopak při stále stupňující se agresivitě a nelidskosti zásahů proti pokojným demonstracím skončí příště smrtí. Nejde o omyly, ale o systematicky vystupňovaný psychologický a fyzický teror; jehož cílem je zastrážit občany v jejich snahách svobodně vyjádřit názory. Jestliže je pravda, že nikdo nezahynul, můžeme všichni mluvit o štěstí, příště to tak nemusí být* (viz přiložené faksimile).

8 OTÁHAL, Milan - VANĚK, Miroslav: *Sto studentských revolucí*, s. 36–38.

9 Srov. OTÁHAL, Milan - VANĚK, Miroslav: *Sto studentských revolucí*, s. 264.

10 HVÍŽDALA, Karel: *Výslech revolucionářů*, s. 39.

11 Úplný text prohlášení bude publikován v edici ÚSTR ke vzniku Občanského fóra v Činoherním klubu z 19. 11. 1989.

12 V omezené míře byla zřejmě distribuována již tato původní verze prohlášení. Srov. OTÁHAL, Milan - SLÁDEK, Zdeněk (eds.): *Deset pražských dnů*, s. 31–32.

13 Srov. OTÁHAL, Milan - VANĚK, Miroslav: *Sto studentských revolucí*, s. 271.

14 Tamtéž, s. 574.

Pamatuji se, že během naší diskuse v předsálí vyšel nějaký funkcionář SSM z místnosti s požadavkem, aby šel Mejstřík dovnitř, že je to důležité. Ten se něj utřhl, že pro něj jsou důležitější vysokoškolská studenta než nějaký Socialistický svaz mládeže. I přes počáteční podporu studentských požadavků ze strany Městské vysokoškolské rady i dalších orgánů SSM byl ten názorový rozkol více než zřejmý.

S opraveným textem jsem běžel do redakce *Svobodného slova* v Melantrichu, aby to ve vydání následujícího dne otiskli jako Prohlášení pražských vysokých škol. Myslím, že to nevyšlo. Potkal jsem tam Honzu Bartáčka od nás z fakulty, tomu jsem dal taky kopii pro *Lidovou demokracii*. V redakci panovala bojovná atmosféra. Některý starší redaktor, snad vedoucí vydání, tam vykřikoval: *Budeme tisknout všechno!*

S Mejstříkem jsme si dali tuším na šestou hodinu sraz na kolejičkách Hvězda, kde mělo proběhnout koordinační setkání zástupců všech fakult. Informace o tom se roznesla nějakým záhadně rychlým způsobem. Vrátná nás na koleje vůbec nechtěla pouštět, tak jsem ji tam mírně pacifikoval. Bylo nás tam v kolejni klubovně překvapivě mnoho, a protože jsme se neznali, navzájem jsme se poněkud naivně legitimovali. Jeden fotograf z filozofické fakulty poměrně neprozřetelně tvrdil, že dělá pro litevsky nezávislý bulletin ATMODA a že je ze STISu. Nikdo z nás „stisáků“ ho neznal, tak jsme ho vyhodili. Do místnosti také nakoukl kameraman, myslím, že z holandské televize. Toho už vyhodil osobně Mejstřík, který dorazil z Obecního domu o něco později. Ze dvou studentů z každé fakulty poskládal pražský vysokoškolský stávkový vý-

bor, vyhlásil okupační stávku, s požadavkem založení fakultních stávkových výborů.¹⁵ V nervózní atmosféře někdo prohodil, že nás jedou vybrat žluté antony Veřejné bezpečnosti. Okamžitě jsme se rozešli s tím, že pokračování bude někde ve škole na Karlově náměstí. To si pamatuji, nikoliv v Činoherním klubu, kam někteří zástupci zamířili (a kde paralelně vznikalo Občanské fórum).

S Michalem Sedláčkem a Tomášem Klvaňou jsme ihned na kolejičkách zakládali náš fakultní stávkový výbor. Ze situace vyplynulo, že jsem stanul v jeho čele, a Michal s Tomášem byli zástupci pro případ, že by nás při nějaké razii pozatýkali, což jsme vnímali jako reálnou variantu. Sedláček poté vyrazil na další jednání do centra Prahy. Já jsem zůstal spíše z osobních důvodů na koleji a ovlivňoval ve prospěch stávky mimopražské studenty fakulty žurnalistiky, kteří v neděli večer přijížděli z domovů. Pamatuji si mezi nimi např. na Romana Pistoria. Psychicky jsme se připravovali na ráno, na vyhlášení stávky v budově fakulty na Smetanově nábřeží.

Naše prohlášení Ústředního stávkového výboru pražských vysokých škol bylo mezitím podrobeno kritické opo-
nentuře. Na nočním jednání asi dvaceti zástupců studentských stávkových výborů, které se téměř konspirativně konalo na půdě jedné z fakult Českého vysokého učení technického (ČVUT) na Karlově náměstí, se pod vedením Mejstříka probírala a dramaticky odhlasovávala věta po větě, až v brzkých ranních hodinách vzniklo známé desetibodové prohlášení.¹⁶ Do schválené Výzvy všem občanům (Prohlášení studentů pražských vysokých škol) se dostaly některé formulace z našeho prohlášení, včetně bodů 1., 6. a 7., tj.

zveřejňování pravdivých informací včetně informací o vykonavatelích a obětech brutálního zásahu, zahájení celospolečenského dialogu a žádost o maximální podporu veřejnosti (srov. nové body 2., 5., 8. a 9.). Určitým ústupkem bylo zkrácení studentské stávky na jeden týden a naopak rozšířením požadavků vyhlášení generální stávky na 27. listopad.¹⁷

Mezi osmou hodinou ranní a půl devátou 20. listopadu 1989 se na dvoře uvnitř objektu fakulty žurnalistiky sešlo něco přes sto studentů (našemu kruhu např. v 8.50 hod. začínala výuka psychologie). Měl jsem tam projev, jehož obsah si už vůbec nepamatuji. Nicméně studenti kupodivu stávku odhlasovali všichni. Pozorovalo nás tam pár pedagogů, včetně psychologa, externisty z filozofické fakulty, a všichni nás upozorňovali, že „to bude průser“.

Krátce poté jsme na vchodové dveře fakulty vyvěsili velký nápis „STÁVKA“, za ně dali lavici kvůli kontrole vstupujících osob. Po chvíli přijela hlídka příslušníků Veřejné bezpečnosti s tím, že transparent musíme sundat. Vilda Svoboda (Vilas) jim řekl, ať si to sundají sami, že však nápis znovu obnovíme. Tak začala studentská okupační stávka, v některých momentech bouřlivá, neboť někteří pedagogové komunisté nechtěli přijmout realitu a srovnávali situaci s rokem 1968.

V pozdním odpolední a večer jsme s Luborem Černohlávkem (Švarcem) během průvodu demonstrantů valících se z Václavského náměstí a Národní třídy stáli několik hodin na římse a mávali vlajkami. Před fakultou studenti, především z nižších ročníků, skandovali: *Chceme psát pravdu! Huráá!*

15 Srov. tamtéž, s. 575; OTÁHAL, Milan – SLÁDEK, Zdeněk (eds.): *Deset pražských dnů*, s. 597, 638.

16 Srov. tamtéž, s. 597–598, 638; OTÁHAL, Milan – VANĚK, Miroslav: *Sto studentských revolucí*, s. 272, 575.

17 Srov. OTÁHAL, Milan – SLÁDEK, Zdeněk (eds.): *Deset pražských dnů*, s. 74–75; na s. 32–33 je se špatnou datací editována nějaká předběžná verze. V časopise FV SSM *Proto*, vydaném již bez jakékoliv ingerence SSM či FŽ UK v noci z 20. na 21. 11. 1989 pod názvem *Proč?*, jsme na straně 4 otiskli upravenou verzi prohlášení pouze o devíti bodech.